

Derleyen
EKİN KADİR SELÇUK
CHP'nin
100 Yılı

İletişim Yayınları 3346 • Araştırma-İnceleme Dizisi 564

ISBN-13: 978-975-05-3561-1

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Tamil Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI İLLÜSTRASYON Aydan Çelik

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
EKİN KADİR SELÇUK

Kuruculuktan
Daimi Muhalefete

CHP'nin
100 Yılı

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN

CHP: Geçmişten Geleceğe?

EKİN KADİR SELÇUK 9

Kurucu Parti: Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1945)

H. SEÇKİN ÇELİK 15

Mustafa Kemal Atatürk

FARUK ALPKAYA 41

İsmet İnönü

H. SEÇKİN ÇELİK 47

Recep Peker

ALİ DURAN TOPUZ 51

CHP (1945-1950): Demokrasiye Alışma Dönemi

PINAR AYDOĞAN 55

Kasım Gülek

SİBEL UTAR 79

Muhalefetten Ortanın Soluna CHP (1950-1965)

SELMAN SAÇ 83

İsmail Nihat Erim PINAR AYDOĞAN	111
1965'ten 1980'e Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu KEREM HOCAOĞLU	115
Bülent Ecevit İHSAN ÖMER ATAGENÇ	147
Turan Güneş ALİ DURAN TOPUZ	151
12 Eylül Sonrası CHP'nin Yerine Arayışlar: Halkçı Parti ve SODEP EKİN KADİR SELÇUK	155
Merkez Solda On Yıllık Bir Parantez: SHP Deneyimi DERYA KÖMÜRCÜ	183
Erdal İnönü EKİN KADİR SELÇUK	215
Murat Karayağçın ALİ DURAN TOPUZ	221
Ecevit'in Yol Ayrımı: Demokratik Sol Parti (DSP) İHSAN ÖMER ATAGENÇ	225
Rahşan Ecevit BÜŞRA BULUT	249
Rejim Koruma Güdüsüyle Pragmatizm Arasında Baykal CHP'si ONUR ALP YILMAZ	255
Deniz Baykal ONUR ALP YILMAZ	287
Altan Öymen ÇAĞHAN UYAR	291

**Kılıçdaroğlu Döneminde
CHP'nin ve Muhalefetin Dönüşümü**

CELAL ORAL ÖZDEMİR297

Kemal Kılıçdaroğlu

CELAL ORAL ÖZDEMİR327

YAZARLAR331

BAŞLARKEN

CHP: Geçmişten Geleceğe?

EKİN KADİR SELÇUK

14 ve 28 Mayıs 2023'teki seçimlerde çıkan sonuçlar CHP'de ve CHP üzerine tartışmaları yeniden yoğunlaştırdı. 100 yıllık bir siyasi partide işlerin sorunsuz, sıkıntısız gitmesini kimse bekleyemez herhalde. Sağlıklı bir tartışma, eleştirel bir bakış her zaman iyidir üstelik. Sorunların konuşulması zaman zaman tıkanan nefesin açılmasını, siyasal bedenin akciğerlerine oksijen gitmesini sağlar. CHP tarihinde bu tür sağlıklı tartışmaların döndüğü, meselelerin soğukkanlılıkla ele alındığı dönemler oldu elbette. Ama bir o kadar da havanda su dövülen, kısır bir gündem içinde kalınan, hayli kişiselleşen, tartışmadan kavgaya, eleştiriden öfke ve nefrete evrilen, son tahlilde aktörlerin sadece ikbal arzusuyla (üstelik ülke yönetiminin başına geçmekten ziyade parti yönetiminin başına geçmekle sınırlı bir arzuya) birbirine saldırdığı dönemler de CHP içinde hiç eksik olmadı. Zaten CHP bu nedenle zaman zaman kamuoyunda “Kurultaylar Partisi”, “Hizipler Partisi” olarak da çağrıldı.

Türkiye gibi siyasi kutuplaşmanın yoğun olduğu, ayrıca siyasetin bir geçim kapısı olarak görüldüğü bir ülkede tartışmaların bu noktaya evrilmesine de şaşmamak gerekir. Bununla birlikte CHP'deki tartışmaların genellikle sağlıklı bir biçimde yürütülmesinin önemli bir sebebi partinin “o büyük travması” olabilir.

Siyasi partiler son tahlilde iktidara gelmek, belirlediği politikaları ülke yönetiminde uygulamak amacıyla kurulur, örgütlenirler. Mustafa Kemal Atatürk 1923'te CHP'yi kurduğunda amacı kendi görüşleri doğrultusunda yeni Türkiye'yi inşa ederken arkasında örgütlü bir kuvvet bulundurmak. Önce Meclis içinde, daha sonra ülke sahinde bu doğrultuda çalışacak bir kadro ve yapı meydana getirmek CHP'nin kuruluşunda temel saikti. Nitekim CHP kurulduğu tarihten 1950'ye dek ülkeyi tek başına yöneten parti oldu. CHP bugün tüm başarısızlığına karşın Türk siyasetinde halen ağırlıklı bir konumda bulunmasını öncelikle bu tarihsel rolüne borçlu.

Fakat bu, hikâyenin ilk kısmını oluşturuyor. 1950 sonrasında CHP zaman zaman seçimlerden birinci parti olarak çıksa da hiçbir zaman tek başına iktidar olamadı, kısa dönemli koalisyon yönetimleri hariç iktidara hiç gelemeydi. Bunun nasıl bir travma yaratabileceğini, bu travmanın partinin kadrolarından seçmenlerine nasıl sirayet edeceğini, "genetik" olarak da gelecekteki kuşaklara nasıl geçmiş olabileceğini tahmin etmek zor değil. Sadece bugüne özgü olmayan, ülkenin seçmenlerinin büyük çoğunluğundan yıllar boyunca teveccüh görmeyenin üzüntüsü (ya da ezikliği) parti içindeki tartışmalarda zaman zaman belirleyici oldu. CHP'liler bu başarısızlığa karşı farklı tepkiler verdiler. Kimi zaman kimi aktörler bunu halkın yeterince olgunlaşmamasına, eğitimsizliğine yordular, kimileriyse partinin yetersizliğini öne çıkarmayı tercih ettiler. Eleştiriler içe yöneldiğinde partinin ideolojisinden örgüt yapısına, liderin performansından alınan stratejik kararlara kadar pek çok konu masaya yatırıldı.

CHP'nin uzun tarihi incelendiğinde bilhassa ideolojik meseleler öne çıktığında partinin geleneksel/kurucu değerlerinin ön planda kalmasını isteyenlerle değişen dünya şartlarında kendisini yenilemesi gerektiğini söyleyenlerin iki ana hattı oluşturduğunu söylemek gerekir. Tabii bu sadece yüzeysel bir tariftir; zira o kurucu değerlerin ne olduğu da, değişimin hangi yönde olması gerektiği de tartışmaya açıktır. Kurucu değerlerin korunmasını isteyenlerden kimileri bunu partinin laisist/moder-

nist köklerine bir dönüş olarak algılarken kimileri devletçi/milliyetçi, Soğuk Savaş şartlarında antikomünist bir siyaseti savundular. Aynı şekilde değişimi savunanlar içerisinde partinin sola/evrensel sosyal demokrasiye açılması gerektiğini düşünenler de vardı, değişimi geleneksel laik/modernist siyasetten vazgeçerek “toplumun muhafazakâr değerleriyle” barışmak gerektiği şeklinde algılayanlar da.

Sosyal bilimlerde yapı/fail meselesi önemli bir başlıktır. Olayları içinde bulunan yapı mı belirler yoksa aktörler kendi iradeleri ve faillikleriyle mi bu süreçleri yönetirler? CHP içindeki tartışmalara bakıldığında yukarıda bahsi geçen farklı anlayışların hem Dünya’da hem de Türkiye’deki konjonktürden son derece etkilendiği söylenebilir. Örneğin CHP 1965’te kendisini “Ortanın Solu”nda konumlandırırken bunu Türkiye’nin demografik, kültürel, siyasal yapısındaki değişimlerden ayrı düşünmek pek kolay değildir.

Bununla birlikte faillerin, aktörlerin rolünü de yabana atmak gerekir. Yukarıda CHP’nin “Hizipler Partisi” olarak da çağırıldığını söylemiştik. CHP tarihinde ismi literatüre neredeyse “hizipçi” olarak geçmiş kişilerin bulunduğunu, bunların partide önemli görevler yaptıklarını, hatta genel başkan olduğunu düşündüğümüzde fail/aktör olgusunun da önemli olduğunu görebiliriz. Ayrıca fikrî/ideolojik tartışmalar, partinin yönünü belirleme arayışları, çoğunlukla aynı zamanda aktörlerin parti içi güç mücadelesinde faydalandıkları bir araç olmuştur. Aktörler zaman zaman bu fikrî tartışmalar üzerinden kendini görürür kılmış, etrafına kendisiyle birlikte hareket eden insanları toplamış, rakipleriyle mücadele etmiş, bu mücadele içinde ya güçlenerek parti yönetiminde önemli mevkilere gelmiş ya da gücünü yitirip zamanla tasfiye olmuşlardır. 1960’ların ortalarındaki Bülent Ecevit-Turhan Feyzioğlu rekabeti buna en güzel örnek olabilir.

CHP’yi değerlendirirken onun rakiplerinin CHP üzerine yorumları da hesaba katılabilir. Bu yorumlar da zaman ve şartlara göre değişiklik arz etmiştir. Bununla birlikte CHP’ye Türkiye’de kendini sağda konumlandıranların en bilindik eleştirisi

partinin halka, halkın değerlerine mesafeli oluşu, elitlerin partisi olduğudur. Sağ partiler zaman zaman bunu kendi otoritelerliklerini meşrulaştırmak, otantiklik iddialarını güçlendirmek amacıyla yapmış olsalar da onların bu eleştirilerinin zaman zaman CHP elitleri tarafından da paylaşıldığı söylenebilir. “Halka inilemediği” CHP tarihinde zaman zaman parti içi kimi aktörler tarafından da dillendirilmiştir. CHP “halka indiğindeyse” bu kez Soğuk Savaş konjonktürü içinde “komünistlere destek çıkmakla”, hatta yer yer bizzat komünistlikle suçlanmıştır.

CHP'ye sağdan gelen bir başka eleştiri de “çok konuşup az iş yapmasıdır”. Esasen bu eleştiri icracı, pragmatik merkez sağın CHP'ye yönelik kadim argümanıdır. Ne var ki 1980 sonrası Özal'ın “iş bitiriciliğinde” solu bir bütün olarak damgalamak ve çağdışı olmakla suçlamak için kullanılmıştır. Bu eleştirisinin de yer yer CHP'liler tarafından doğru kabul edildiği zamanlar olmuştur. Ama çoğunlukla buna neredeyse yetmiş yıldır iktidarda olmadıklarını söyleyerek cevap vermişlerdir. 1989'da SHP'nin yerel seçimlerde elde ettiği başarının ardından bilhassa büyükşehirlerde yarattığı hayal kırıklığı bu eleştirisinin güçlenmesine yol açmıştır. Bu eleştiride haklılık payı olmakla birlikte resmin tamamını göstermez, zira CHP'nin bilhassa 1970'lerde önemli belediyeçilik başarıları vardır. 1999'da Eskişehir Belediye Başkanı olan Yılmaz Büyükerşen'in yapıp ettikleri ise çoğu zaman göz ardı edilir.

CHP'ye solundan yapılan eleştirilerin başında “yeterince solda olmaması” gelir. Parti dümeni sola kırdığı zamanlarda sosyalist soldan destek görse de tarihi boyunca bu kesimi mutlu ettiği söylenemez. Bununla birlikte seçim dönemlerinde pragmatik saiklerle bu kesimlerin solda umut veren bir parti yoksa CHP'ye oy verdiği görülmüştür. CHP'nin “halka uzaklığı”, “bürokratik elitlerin partisi oluşu” solun da paylaştığı bir eleştiridir. Tabii bu eleştiri son noktada partinin köklerine, Kemalizm tartışmasına uzanır. Zaten Kemalizm sosyalist sol için başlı başına bir tartışma konusudur. Kemalizmin ve dolayısıyla CHP'nin laisizmi, modernizmi yer yer kıymetli bulunmuş, “ilerici” olarak kodlanmasına yol açmış, zaman zaman da sola

ve Kürtlere yönelik siyaseti nedeniyle gericilikle, hatta faşizmle damgalanmasına sebep olmuştur.

CHP içi tartışmaların uzun bir tarihi olmasının yanında CHP üzerine yazılanlar da geniş bir literatürü kapsamaktadır. Biz bu çalışmada CHP'nin 100 yıllık tarihini önemli gördüğümüz tarih aralıklarını dikkate alıp periyodlara bölerek inceledik. İdeolojik tartışmaları, aktörleri ve onların önemini, tüm bunların biçimlenmesine etki eden Türkiye ve Dünya konjonktürünü bu periyotlar dahilinde ele aldık. Yani bu derleme çalışmadaki makaleler ilgili periyotları masaya yatırırken tematik tartışmaları da içinde barındırmaktadır. Çalışmaya 12 Eylül 1980 sonrası kapatılan CHP'nin yerine hemen hemen partinin aynı kadroları tarafından kurulan Halkçı Parti, SODEP, SHP ve partinin uzun yıllar genel başkanlığını yapmış olan, 12 Eylül'den sonra CHP'den uzaklaşarak kendi yolunu çizen Bülent Ecevit'in DSP'sini de dahil ettik.

CHP toplumun önemli bir kesimi tarafından her zaman bir umut olarak görüldü, görülüyor. 14 ve 28 Mayıs'taki seçimlerde bunu bir kez daha deneyimledik. Öte yandan aynı kesimler CHP'yi kimi zaman da umutsuzluklarının, hayal kırıklıklarının baş sebebi olarak da değerlendiriyor. Bunu da 28 Mayıs gecesinde beri bir kez daha deneyimliyoruz. Dolayısıyla CHP'nin geleceği Türkiye'nin geleceği açısından da önem taşıyor. Bilhassa genç kuşakların umudunu yüklenebileceği oranda CHP'nin varlığını sürdürebileceği söylenebilir. Aksi takdirde hızla değişen dünyada bu kadim partiyi parlak bir geleceğin beklemeceği tahmin edilebilir. Partiler gelip geçicidir, fakat ülkenin gençlerinin ülkeden umudunu yitirmesi bu partinin kurucusunun emanetini kaybetmek anlamına gelir ki CHP için asıl mağlubiyet bu olacaktır.